



İLYA İLF - YEVGENİ PETROV • **Altın Buzacı**

Evrensel Basım Yayın, 2005 (1 baskı)

Золотой Телёнок

İletişim Yayınları 2416 • Dünya Edebiyatı 233

ISBN-13: 978-975-05-2129-4

© 2017 İletişim Yayıncılık A. Ş.

1. BASKI 2017, İstanbul

DIZI YAYIN YÖNETMENİ Murat Belge

YAYINA HAZIRLAYANLAR Barış Özkul

KAPAK Suat Aysu

KAPAK RESMİ Boris Grigoriev, “Rus Halkı”, 1921

UYGULAMA Hüsni Abbas

DÜZELTİ Ümran Özbalcı

BASKI Ayhan Matbaası · SERTİFİKA NO. 22749

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak, No: 6/3

Bağcılar, İstanbul Tel: 212.445 32 38 • Faks: 212.445 05 63

CILT Güven Mücellit · SERTİFİKA NO. 11935

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak,

Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 10721

Binbirdirek Meydanı Sokak, İletişim Han 3, Fatih 34122 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

İLYA İLF - YEVGENİ PETROV
Altın Buzacı

Золотой Телёнок

RUSÇADAN ÇEVİREN *Mehmet Özgül*

BARIŞ ÖZKUL'UN ÖNSÖZÜYLE



ILYA İLF (İlya Arnoldoviç Faynzilberg) 15 Ekim 1897'de Odessa'da doğdu. Bir süre çeşitli fabrikalarda istatistik ve muhasebe görevlerinde bulunduktan sonra *Sindetikon* isimli bir mizah dergisinde çalışmaya başladı. İlk şiirlerini aynı zamanda editörlük yaptığı *Sindetikon*'da yayımladı. 1923'te geldiği Moskova'da tren yolu işçilerinin dergisi *Gudok'ta* (Tren Dütüğü) editörlük yaptı. 1924'te Marusya Taraşenko'yla evlendi. 1925'te Orta Asya'ya, 1930'larda Yevgeni Petrov'la birlikte ABD'ye seyahat etti. 13 Nisan 1937'de veremden öldü.

YEVGENİ PETROV (Yevgeni Petroviç Katayev) 30 Kasım 1902'de Odessa'da doğdu. Bir süre gazetecilik ve editörlük yaptı, ilk öyküsü *Nakunune* (Arefe) dergisinde yayımlandı. 1923'te Moskova'ya yerleşti. *Gudok'ta* çalışırken İlya İlf ile tanıştı. Birlikte ilk romanları olan *On İki Sandalye* 1928'de yayımlandı. İkinci romanları *Altın Buzağı* 1931'de tefrika edildi, 1933'te kitaplaştırıldı. 1935'te çıktıkları ABD seyahatlerinin ardından *Adnoetajnaya Amerika'yı* (Tek Katlı Amerika) yazdılar. İlf'in ölümünden sonra Uzak Doğu'ya giden Petrov, oradaki gözlemlerine yer verdiği bir yazı dizisi hazırladı. Nazi Almanyası'nın Sovyetler Birliği'ni istila ettiği yıllarda savaş muhabirliği yapan Petrov, 2 Temmuz 1942'de bir uçak kazasında hayatını kaybetti.

İçindekiler

ÖNSÖZ / BARIŞ ÖZKUL	7
Romanın Yazarlarından.....	11

BİRİNCİ BÖLÜM “Alageyik Ekibi”

1. Panikovski Anlaşmayı Nasıl Bozdu?.....	15
2. Teğmen Şmit’in Otuz Oğlu.....	32
3. Benzin Sizden, Yararlı Fikirler Bizden.....	48
4. Gizemli Valiz.....	63
5. Yeraltı Krallığı.....	75
6. “Alageyik”.....	84
7. Şöhretin Tatlı Yüğü.....	98
8. Yöntem Bunalımı.....	112
9. Gene Yöntem Bunalımı.....	128

İKİNCİ BÖLÜM İki Düzenbaz Birden

10. Karamazov Kardeşlerden Telgraf.....	141
11. “Herkül” Şirketinde Çalışanlar.....	147

12. Homer, Milton, Panikovski.....	158
13. Yoldaş Vasisuali Lohankin'in Rus Devrim Tarihindeki Yeri.....	170
14. İlk Buluşma.....	190
15. Boynuzlar ve Toynaklar.....	204
16. Yarbuck Für Psikanalitik.....	218
17. Hayırsız Oğulun Baba Ocağına Dönüşü.....	233
18. Karada ve Denizde.....	246
19. Çok Amaçlı Istampacı.....	263
20. Komutan Tango Yapıyor.....	271
21. “Saksağan Yuvası”nın Sonu.....	284
22. Törene Ben Komuta Edeceğim.....	292
23. Yufka Yürekli Taksi Sürücüsü.....	303
24. Havanın Durumu Gönül İşlerini Kolaylaştırır.....	317
25. Üç Yol Ağızı.....	333

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM Değişik Bir Yüz

26. Özel Tren Yolcusu.....	347
27. “Sermaye Sahiplerince Kiralanmış Birinin Girmesine İzin Verin”.....	361
28. Ter Döktüren İlham.....	374
29. Fokurdayan Pınar.....	385
30. Aleksandr İbn-İvanoviç.....	399
31. Bağdat Benzeri Bir Kent.....	410
32. Büyük Fırsatlara Açılan Kapı.....	419
33. Hintli Konuk.....	429
34. Gençlerle Kurulan Dostluk.....	436
35. Onu Ev Hanımları, Dul Bayanlar, Gündelikçi Kadınlar, Hatta Dış Teknisyeni Bir Bayan Sevdi.....	450
36. Altın Yapağı Şövalyelik Madalyası.....	464

ÖNSÖZ

BARIŞ ÖZKUL

Altın Buzağı, İlya İlf ve Yevgeni Petrov'un panoramik Sovyet romanlarının ikincisi. 1920'lerin sonunda *On İki Sandalye* ve kahramanı Ostap Bender okurun büyük ilgisiyle karşılaşınca İlf ve Petrov, ilk romanının sonunda ölen Ostap Bender'i *Altın Buzağı*'da canlandirdılar ve Bender, beraberinde yeni bir "maiyyet"le Sovyet taşrasına geri döndü.

Altın Buzağı'nın basım yılı 1931'dir. Romanın zamanı Bolşevizm'in iki kalkınma projesini kapsar: Lenin'in 1921'de başlattığı NEP (Yeni Ekonomi Politikası) ve Stalin'in 1927'de yürürlüğe koyduğu Beş Yıllık Kalkınma Planı. Sovyetler'e yeni bir dil ve psikoloji hâkimdir. "Herkes sosyalizmi kurmakla meşguldür." Fakat kurulan sosyalizmden Ostap Bender pek memnun değildir. Sovyet sosyalizminin gelecek ideali hayatın her alanını kaplayan bir bürokrasi aygıtı üzerinden sanayileşme ve kalkınmaya dayalı bir kolektivizmdir (Dziga Vertov'un *Lenin İçin Üç Şarkı*'sında devrimin ilk on yılının önemli başarıları olarak gece gündüz tüten fabrika bacalarının, dur durak bilmeden çalışan biçerdöverlerin betimlenmesi Sovyetler'in 1930'ların başındaki "idealleri" hakkında fikir vericidir.)

Bender, özgürlük havası soluyabilmek için Rio de Janeiro'ya gitmeye karar verir. Bunun için 1 milyon rubleye ihtiyacı vardır. Parayı bildiği yollardan, dolandırıcılıkla kazanacaktır. "Büyük düzenbaz/manipülatör" (*Velikii kombinator*) hedef olarak, basit bir memur izlenimi ve

rirken gizliden gizliye büyük vurgunlar yapan Koreyko'yu seçer. Bender ve ekibi, Koreyko'yu köşeye sıkıştırıp 1 milyon ruble "kopartmak" için Arbatov'dan Çernomorsk'a doğru yola koyulurlar.

Koreyko, erken Sovyet döneminde sıkça rastlanan memur arketipidir. Sovyet bürokrasisinin kuruluş ve işleyiş tarzının yarattığı bu tripleme, resmî Sovyet klişesi tarafından "ikili bir hayat sürmekle" (*on ve-det dvoynuiu zhizn'*) itham edilmiştir: Koreyko bir yandan sadık ve mütevazı bir memurdur; 46 ruble maaşla kıt kanaat geçinebilmektedir – bu haliyle Gogol'ün Akakiy Akakiyeviç'ini akla getirir. Öte yandan "ikinci ve gizli hayatı"nda bir ruble milyoneridir; dolandırıcılık ve hırsızlık konusunda namı Sovyet hapishanelerine yayılmıştır.

"Büyük düzenbaz" Ostap Bender'le gizli düzenbaz Koreyko'nun karşılaşması bireysel düzenbazlıkla örgütlü/devletli düzenbazlığın karşılaşması olacaktır: Bir tarafta Sovyet bürokrasisini açıktan soymaya hazırlanan Ostap Bender, diğer tarafta bürokrasinin gediklerinde gizli bir servet biriktiren Koreyko.

Ostap Bender, bürokrasiyle "mücadelesi"nde yanına Sovyet rejimiyle bir türlü geçinemeyen karakterleri alır. Bender ve maiyyetini taşıyan *Alageyik*'in şoförü Adam Kazimiroviç, taksisine binen Sovyet bürokratlarının bütün sırlarını işitip yolsuzluk mahkemelerinde tanıklık yaptığı için kasaba halkı tarafından dışlanmıştı. Balaganov hırsız ve dolandırıcıdır; Devrim'in önemli komutanlarından birinin oğlu olduğu yalanıyla Sovyet bürokratlarından para sızdırmaktadır. Koreyko'nun namını duyan ve Ostap Bender'e anlatan odur. Tren istasyonlarında geceleyen, ufak tefek hırsızlıklar ve yankesicilikle geçinen bir evsizdir Balaganov.

Panikovski de Koreyko gibi bir arketiptir. Mesleği hırsızlıktır; onu ilkin, yerel bir devlet dairesinden yaka paça atılırken görürüz. Bender bu görüntüyü bir cenaze törenine benzetir. Panikovski'nin ölümü bir başka "hırsızlıktan", açlığını bastırmak için çaldığı bir kazdan olacaktır. Kaçmaya çalışırken, köylü bir kadının yumruğuyla yığılıp kalacaktır.

Bender, Panikovski'nin mezar taşına "pasaportsuz/kimliksiz insan" yazar. Erken Sovyet döneminde pasaportsuz olmak evsiz olmak (*propiska*) anlamına geldiği gibi siyaseten tehlikeli bulunduğu için oy kullanması yasaklanmış kişi (*lishenet*) anlamına da gelirdi. Sovyet pasaportuna sahip olmak ise makbul vatandaşlık göstergesiydi (Maya-

kovski'nin aynı tarihlerde yazılmış bir "pasaport kasidesi" vardır: "Stikhi o Sovetskom passpote" [1929]).

Ostap Bender'in gazeteci kılığında bindiği trende anlattığı, 1919 Dinyeper Pogromu'na kurban giden Gezgin Yahudi hikâyesinin kahramanı da tıpkı Panikovski gibi pasaportsuzdur; Romanya-Ukrayna sınırını yasadışı yollardan aşmıştır. Panikovski gibi o da otelleri ve evleri hiçbir zaman mesken tutmaz (*ne propisyvalsia v gostinitsakh*). Benzer motifleri temsil eden, benzer karakter özelliklerine sahip Panikovski de bir Yahudi'dir ve Bender, Doğu'ya ilerleyen Sovyet treninde "gezgin Yahudi" arketipini hikâyeleştirirken sınırları ihlâl eden bütün kimsesizler adına Panikovski'ye bir kimlik/pasaport kazandırır.¹

* * *

Yollar, yolculuklar, pasaportlar, sınır bölgeleri, hiç gidilemeyen Rio de Janeiro gibi menziller... Ilf ve Petrov'un dünyası epey hareketli bir Sovyet pikareski meydana getirir. Bu hareketlilik romanda statükonun ve bürokrasinin simgesi olan kentlere tezattır. Erken Sovyet döneminin bütün üretim/kalkınma söylevlerine rağmen *Altın Buzağı'nın* kentleri bürokratik ataletin simgesidir. Sovyet şirketlerinden birine tayin edilen Alman mühendis Zauze nişanlısına şöyle yazar: "Sevgili kuşum. Sovyetler Birliği'nde inanılması zor bir yaşam sürdürüyorum. Hiçbir iş yapmadığım halde süresi geldiğinde paramı tıkr tıkr ödüyorlar. Buna ne denli şaşırdığımı bilemezsin!"

1920'lerin sonunda sadece üretimde değil sanattan eğitime, yurttaşlık haklarından seyahat serbestisine birçok alanda Parti'nin buyruklarını uygulamak üzere "hareket"e geçen Sovyet bürokrasisi kentlerin çehresini tekdüze bir gündelik hayat doğrultusunda değiştirmişti. *Altın Buzağı*, bu gidişe o tarihler için cesur sayılabilecek eleştiriler yöneltir:

Sovyet Rusya'da normal insanların yaşayacağı yerler yalnızca tımarhanelerdir. Ülkenin geri kalan bölgelerine gelince, işte oralarda insanları mutsuz etmek için ellerinden gelen her şeyi yapıyorlar (...)
Ayrıca buradan dışarıda eşek gibi çalışmak zorundayız. Ben onla-

1 *Altın Buzağı'nın* karakterlerine dair güçlü bir analiz için bkz. Boris Briker, "The Notion of the Road in the Twelve Chairs and the Golden Calf by I. Ilf and E. Petrov", *Slavonic Papers*, 1 Mart 1993, 35, 1; *Periodical Archives Online*, s. 13.

rın toplumcu düzeninde çalışıp da ne yapayım? Burada hiç olmazsa vicdan özgürlüğü, konuşma özgürlüğü gibi her türlü kişisel özgürlükler var.

Bu dönüşümden yazarlık da payını almaktaydı. Ostap Bender, güçlü bir parodiyle, o dönemin deneme-fıkra yazarlığına örnek bir metin yazar:

İleri, marş!

Emekçilerin haykırışlarıyla sancaklar kızillaşsın!

Yeni bir çağın şafağı söksün!

Meşaleler yansın!

Endüstrileşmenin meşalesi yansın!

(...) Tarihsel yürüyüş gerçekleşiyor. Çelik sıçrayışlarla geçmiş çağların kumları savruluyor.

Burası demirden atların koşturduğu yoldur.

* * *

Ostap Bender için bu kasvetli durumdan kurtuluşun yolu seyahat etmektir. Yol arkadaşı mizah olacaktır. Ama komik olmaktan çok dokunaklı bir mizahtır bu. Her iki romanda da Ostap Bender'in hareket noktası, varmak istediği yer ve yürümeye çalıştığı yol Sovyetler'in kapalı dünyasından uzaklaşma umudunu simgeler. *On İki Sandalye*'nin hareket noktası bütün yolların kesiştiği, ülkenin dört bir yanına uzanan tren istasyonu Moskova'dır. *Altın Buzağı*'da ise Çernamorsk-Odessa'dır; bir liman kenti olan Odessa engin ulaşım olanaklarıyla Bender'in gözünde dünyanın merkezidir. Ama Bender, *Altın Buzağı*'nin sonunda Rio de Janeiro'ya değil Ukrayna-Romanya sınırına varacak ve sınırdan yediği dayaktan sonra Sovyetler'in gerçekliğine geri-singeri dönecektir.

Böyle bakınca, *Altın Buzağı* bir açmazda dair ilk dürüst itiraflardan biri olarak okunabilir.

Romanın Yazarlarından

Daha önce yazdığımız *On İki Sandalye* romanı yayımlandıktan bir süre sonra yüzlerce okur ortak yazarlık çalışmalarımız hakkında “İki kişi bir romanı nasıl yazıyorsunuz?” gibisinden birbirine benzer, ama oldukça akla yatkın sorular sormaya başladılar.

Başlangıçta bu sorulara ayrıntılı yanıtlar verdik, hatta romanın başkahramanı büyük düzenbaz Ostap Bender’i öldürelim mi, yoksa sağ mı bırakalım, diye aramızda şiddetli tartışmalar çıktığını anlattık. Bu arada başkahramanın yazgısını kuyla belirlemeye karar verdiğimizizi, yani titreyen ellerimizle iki kâğıt parçasından birine, üstünde çarpı işareti bulunan bir kafatası resmi çizdiğimizizi, kâğıtları bir kutuya attuktan sonra kura çektiğimizizi bildirdik. Kutudan kafatası resimli kâğıt çıkarsa büyük düzenbazın yaşamına son verecektik. Sonuçta böyle oldu, başkahraman yaşlı ortağı tarafından boğazı usturayla ktır ktır kesilerek öldürüldü.

Aradan hayli zaman geçtiği halde bize yöneltilen soruların arkası kesilmedi, biz de soruların fazlalığından yorulduğumuz için verdiğimiz yanıtlarda ayrıntılara girmemeye başladık. Romanın yazarları olarak aramızda çıkan tartışmanın sözünü bile etmiyorduk. Zamanla sorulara uzun yanıtlar vermek şöyle dur-

sun, ortak roman yazarken ne gibi heyecanlar yaşadığımız konusuna hiç dokunmadık. Onlara düpedüz diyorduk ki:

İki kişi bir romanı nasıl mı yazıyoruz? Basbayağı yazıyoruz işte... İkisi de yazar olan Goncourt kardeşler nasıl çalıştılarsa biz de aynısını yapıyoruz. Yani iki kardeşten Edmond Goncourt'un yaptığı gibi, birimiz yayınevlerinin eşiğini aşındırıyor; birimiz de yazdıklarımızı aşırmasınlar diye, tıpkı Jules Goncourt'un yaptığı gibi, yazı masamızın başından ayrılmıyoruz.

Bir zaman geldi, benzer sorular arasından öyle ilginç bir tanesi çıktı ki, buna nasıl yanıt vereceğimizi bilemedik. Yurttasarlardan biri, Sovyet rejimini İngiltere'den sonra, ama Yunanistan'dan biraz önce tanıyan bir ülkenin en yetkili devlet adamıymış gibi bize şu soruyu yöneltti:

“Söyler misiniz, nasıl oluyor da ciddi bir romanda gülünç şeylere yer verebiliyorsunuz? Yeni kurulmuş bir rejimin yerine iyice oturmasını beklemeden böyle hafiflikler yapılır, sizinkiler gibi uçuk görüşler ileri sürülür mü? Siz aklınızı peynir ekmele mi yediniz?”

Saygıdeğer yurttaşımız ciddiliğin kesinkes elden bırakılmaması gereken bir dönemde gülmenin, uçarılık etmenin rejimize zarar vereceği konusunda bizi uyarılmış, uyarmaktan da öte, tutumumuzu eleştirmiş, hatta bizi açıkça suçlamış oluyordu. Ona göre, böyle durumlarda insanları güldürmek kesinlikle gūnahtı. Gülmek de ne, gülümsemek bile yasaklanmalıydı. Köhne çiviler yerinden oynamışken, ülkede yeni bir yaşam tarzı filizlenmeye başlamışken rejimin sağlığı için gece gündüz dua etmekten başka yapılacak bir şey yoktu.

Bunun üzerine biz de durup dururken insanları güldürmek gibi bir amacımız olmadığını belirttik, yurttaşımızın sert eleştirisine karşı kendimizi savunmaya çalıştık. Asıl amacımızın herkesi güldürüp eğlendirmek değil, yeni rejimin oturması aşamasında gerçekleri anlamayanları tefe koymak olduğunu, onları acımasızca topa tutmaya çalıştığımızı anlattık uzun uzun.

“Madem onları topa tutmak istiyordunuz, sürekli gülünç şeylerle uğraşmanın âlemi var mı?” diye sert bir yanıt geldi bize.

Bu sertlik yanlısı okurumuzun, Baptist mezhebinden dindar

bir esnafı su katılmamış proleter sandığı için adamı kolundan tuttuğu gibi evine götürdüğünü varsayalım. “Bu ülkede asalaklara geçit yok! Kimse emek vermeden yaşayıp kazanç sağlayamaz!” türünden, altı ciltlik roman uzunluğunda can sıkıcı öğütler verirken esnaf yurttaşımızın kafasını şişirirdi herhalde.

Romanda anlatacaklarımızın hiçbiri uydurma değildir. Uydurma yoluna sapsaydık roman kahramanlarıyla ilgili daha güldürücü, daha eğlendirici, kahkahadan göbeğinizi patlatacak şeyler yazardık.

Rejimimizi desteklemeye hevesli, sertlik yanlısı yurttaşlara fazla fırsat vermeye gelmez. Onlara kalsa ciddi görünsünler diye erkeklere ferace giydirip yüzlerini peçeyle örter, kendileri ise sabahtan akşama dek trompetle ulusal marşlar çalarak kilise ilahileri okur, böylece toplumculuğun (sosyalizm) ülkemizde kök salmasına yardım ettiklerini sanırlardı.

Şimdi biz iki yazar gene baş başa verip birlikte *Altın Buzağı* romanını yazarken ciddilik düşkününü aynı yurttaşın suratının sertleştiğini görüyor gibiyiz.

Üzerinde çalıştığımız konuları ciddi okurumuz gene gülünç bulursa ne yapacağız? diye sormaktan alamıyoruz kendimizi.

Sonunda düşünüp taşındık, şu iki karara vardık:

Yazacağımız roman elden geldiğince eğlendirici olmalı.

Ciddilikten hoşlanan yurttaşımız eleştirisinin, taşlamanın gülünç olmaması gerektiği savıyla gene karşımıza dikilirse, saçma sapan eleştirileriyle bizi zor duruma soktuğu için kendisini savcılığa vereceğiz. Hem de ceza yasasındaki, kafasızlık edip güpegündüz yabancı bir evin kapı kilitlerini kırarak soygun yapmaya kalkışma suçundan...

BİRİNCİ BÖLÜM

“Alageyik Ekibi”

Caddeden karşıya geçmeden önce iki yana bakmak gerekir.
(Trafik kuralı)

Panikovski Anlaşmayı Nasıl Bozdu?

Yayaları sevmek gerekir.

İnsanlık âleminin çoğunluğunu yayalar oluşturur. Yalnız çoğunluğunu değil, en seçkin bölümünü de... Dünyamızı yayalar geliştirip kalkındırmıştır. Kentleri kurup gökdelenleri dikenler, caddeler açıp sokakları düzenleyenler, kanalizasyonları, su şebekelerini döşeyenler, caddeleri ışıkla donatıp aydınlatanlar hep onlardır. Kültürü yeryüzüne yayanlar, basım makinelerini icat edenler, barutu bulanlar, ırmaklar üstüne köprü kuranlar, Mısır hiyerogliflerini çözenler, ustura yerine jileti günlük yaşamımıza sokanlar, köle ticaretini kaldıranlar, soya fasulyesinden tam yüz on dört çeşit lezzetli, besleyici yemek kotarma yolunu açanlar hep yayalardır.

Ancak düzen yayalarca sağlandıktan, her şey yerli yerine oturtulduktan, güzel gezegenimiz yaşanacak duruma geldikten sonra otomobil kullananlar çıkmıştır ortaya. Hemen belirtelim ki, taşıtları icat edenler de yayalardır. Ne var ki, araç sürücüleri onların bu iyiliğini unutup zeki, uysal yayaları her fırsatta ezip geçerek nankörlüğün dik âlâsını yapmışlardır. Yayaların döşediği caddeler kısa sürede otomobil kullananların egemenliğine girmiştir. Caddeler iki kat genişlerken yaya kaldırımları daraldıkça daralmış, zavallı yayalar sokaklarda yürü-

yebilmek için korku içinde apartman diplerine sinmek zorunda kalmışlardır.

Büyük kentlerde yayaların yaşamı eziyet çekmekten başka bir şey değildir. Sokaklarda adım atabilmeleri için onlara ufak özel alanlar bırakılmıştır. Yayalar caddelerde karşıdan karşıya ancak yol kavşaklarında geçebilirler, oysa bu kavşaklar trafiğin en yoğun, aynı zamanda yayaların yaşamlarının bağlı olduğu pamuk ipliğinin en kolay koptuğu yerlerdir.

Sovyetler Birliği gibi geniş bir ülkede, barışçıl bir amaçla ulaşım ve yük taşımacılığı için kullanılan motorlu araçlar, korkunç bir kardeş kanına girme gereğine dönüşmüştür. Ülkenin en seçkin insanları aile bireyleriyle birlikte motorlu araçların tekerleri altında can vermektedir. Zavallı yaya, bir kodamanın aracının çarpmasından canını şans eseri kurtarmışsa, bu sefer trafik polisi yapışır yakasına, “Neden sokak karmaşasının kurallarına karşı çıktın?” diyen düzen koyucunun zilgıtını yer, cezasını alıp oturur...

Sonuç olarak yayaların üstünlüğü günümüzde gitgide gerilemektedir. Horatio, Boyle, Mariott, Lobaçevski, Güttenberg, Anatole France gibi nice önemli kişileri insanlığa armağan etmiş olan yayalar, gezegenimizde canlarını kurtarmak için sokaklarda daracık yaya kaldırımına sıkışmak, arabaların önünden çil yavrusu gibi kaçışmak zorundadırlar. Ey, varlığından kuşkulandığım Ulu Tanrı, yayaların düştüğü bu acıklı duruma ne demeli? Onları bu duruma kim düşürdü?

Sibirya'nın ta dip köşesi Vladivostok'tan genç yaşında yola çıkıp Moskova'ya varana değin saçları ağaran bir yaya düşünün. Bir elinde “Dokuma işçilerinin yaşamını düzene sokacağız!” yazılı bir levha taşıyan, öbür eliyle de, ucunda yedek bir çift sandalet ile kapağı düşmüş bir çaydanlık asılı bir sopayı omzunda sımsıkı tutan bu yürüme şampiyonu, başkentimizden içeri adım atar atmaz koca bir asfalt silindirinin altında eziliverir, üstelik kimse silindirini plaka numarasını almaya kalkmaz.

Ya da Avrupa ülkelerinin birinde türünün son örneği sayılacak bir yayanın, önünde bir fiçiyi yuvarlaya yuvarlaya dünya turuna çıktığını gözünüzün önüne getirin. Adam fiçiyi ite-

lemeden sürümeye, böylece yorulmaktan kurtulmaya dünden razıdır, ancak fıçıyı itelemezse kimse onun ne amaçla yola çıktığını fark etmez, gazeteler adını yazıp kimse radyolarda ondan söz etmez. O nedenle zavallıcık lanet olası fıçıyı ite ite yürümek zorundadır, üstelik (ne utanç verici bir durum!) fıçının içinde “otomobil sürücülerinin düşü” diye reklamı yapılan bir motor yağı bulunmaktadır.

İşte yayaların acıklı durumu budur günümüzde.

Yayalar yalnızca Rus taşra kasabalarında, köylerinde eskisi gibi sevilir, saygı görürler. Ancak buralarda canları ne zaman çekerse sokakta karşıdan karşıya geçerler, istedikleri yere burunlarının doğrultusunda giderler.

İşte bakın, yazlık kafe işleticileri ile toplu gösteri sunucularının giydiği türden beyaz bir şapka giymiş bir yurttaş geliyor karşıdan. Burası Arbatov dedikleri bir taşra kasabasıdır. Karşıdan gelen bu kişi de toplumun çoğunluğunu, aynı zamanda en seçkin bölümünü oluşturan yayalardan biridir. Kasabasının sokaklarını korkusuzca arşınlayan genç yaya, çevresini hoşgörülü bakışlarla süzmekte, elinde de ebelerin kullandığı cinsten, iri saplı, kocaman bir çanta tutmaktadır. Yol boyunca geçtiği köy ve kasabalarda gördüğü şeyler onu şaşırtmışa pek benzemiyor. Çan kuleleri maviye, çağla yeşiline, açık pembeye boyalı; kubelerinin yaldızı yarı yarıya dökülmüş kiliselere aldırış ettiği yok. Resmî bir binanın tepesinde dalgalanan bayrağa ise hiç bakmadan yürüyüp gidiyor.

Kasabanın tarihten kalma kalesinin girişinde iki kocakarı aralarında Fransızca konuşarak Sovyet yönetiminden yakınmakta, kendilerinden uzakta yaşayan sevgili kızlarını ne kadar özlediklerini birbirlerine anlatmaktadırlar. Kiliselerden birinin bodrumundan yayılan soğuk hava ve sasımış şarap kokusu insanın burnunun direğini kıracak cinsten. Burasının patates ambarı olarak kullanıldığını¹ hem bu kokudan, hem de kilisenin bakımsızlığından hemen anlayabilirsiniz.

“Patates kilisesi burası!” diye mırıldandı eli çantalı adam.

Tepesine kireç badanayla “Kadınların, genç kızların 5. Bölge

1 Sovyetler Birliği’nde birçok kilise dindışı amaçlarla kullanılmıştı – ç.n.

Kurultayı'na selam!" yazılı kontrplak bir takın altından geçen yaya, adı sonradan Genç Yetenekler bulvarı olarak değiştirilen ağaçlı bir yolun başlangıcına doğru yürüdü.

"Yok, yok!" dedi büyük bir üzüntüyle. "Berbat bir yer bu kasaba! Rio de Janeiro nire, Arbatov nire!"

Genç Yetenekler bulvarının iki yanına dizilmiş sıralarda tek başlarına oturan genç kızlar kitap okumaya dalmışlardı. Ağaçların aralıklı gölgeleri kitapların açık yapraklarına, kızların çıplak kollarına, gönül çeken perçemlerine düşüyordu. Kasabanın yabancısı yaya, geniş bulvara girdiğinde kitap okuyan kızlarda bir kıpırdanmadır başladı. Gladkov'un, Eliza Ojeçko'nun, Seyfullina'nın kitaplarından başlarını kaldırdılar, önlerinden geçip giden delikanlıyı ürkek bakışlarla süzdüler. Oysa adamın onlara aldırış ettiği yoktu. Genç kızların önlerinden sert adımlarla geçtikten sonra asıl gitmek istediği yere, ilçenin yönetim merkezi kaymakamlığa doğru yürüdü.

Tam o sırada köşeden bir at arabası çıktı. Arabanın yanında cüppe gibi uzun etekli, beli kuşaklı Rus gömleği giymiş bir adam yürüyordu. Adam bir eliyle arabanın boyası dökülmüş kasasına tutunurken öbür elinde, üzerinde "Musique" yazısı basılı kalın bir dosya sallamaktaydı. Arabanın yanında yürümesinin nedeni, besbelli, arabada oturan kişiye hararetle bir şeyler anlatmasıydı. Epeyce yaşlı, muz iriliğinde burunlu yolcu, bir yandan bavulunu bacakları arasında sıkı sıkıya tutarken, bir yandan da kasaya tutunarak adama arada bir "Nah sana!" anlamında çilik² göstermekteydi. Tartışmanın heyecanından olacak, arabada gidenin başındaki yeşil kenarlı mühendis şapkası iyice yana kaymıştı, ikisinin tartışması sırasında en çok, sık sık kullandıkları "ücret" sözcüğü dikkat çekiyordu.

Tartışmada başka sözler de duyulmaya başladı. Uzun gömlekli yaya karşısındakinin çilik yapılmış yumruğunu yana iterek,

"Bu yaptığımızın cezasını çekeceksiniz, yoldaş Talmudovski!" diye bağırdı.

Beriki yumruğunu eski durumuna getirdi yeniden.

2 Elin başparmağını sonraki iki parmak arasından çıkararak yapılan aşağılayıcı hareket – ç.n.

“Bakın, size söylüyorum: Değerini bilen benim gibi bir uzman hiçbir zaman sizin söylediğiniz koşullarda çalışmaya yanaşmaz.”

“Bütün derdiniz ücret mi sizin? Öyleyse yalnız çıkarımı düşünenlerle ilgili bir sorunuz var.”

İri burunlu adam çilik yaptığı yumruğunu havada sağa sola savurmaya başladı.

“Ücret de ne oluyormuş, yahu? Tükürürüm sizin vereceğiniz o ücrete! İstersem bedavaya da çalışırım, mankafa! Anladınız mı şimdi? Sorun yalnız o değil. Hatta her şeye boşverip devletten emekliye bile ayrılırım. Sakın kölelik döneminin yasalarını dayatmaya kalkmayın bana. Her yerde ‘Özgürlük, eşitlik, kardeşlik!’ diye bağırsınız, ama bize gelince o daracık sıçan deliğinde çalışmaya zorlarsınız. Olmaz öyle şey!”

Mühendis Talmudovski çilik yaptığı yumruğunu açtı. Parmaklarıyla tek tek saymaya başladı:

“Lojman olarak verdiğiniz konut domuz ahırına benziyor, bu bir; kasabada tiyatro diye bir şey yok, bu iki; ödeyeceğiniz ücrete gelince... Hey arabacı, dosdoğru istasyona sür!”

Uzun gömlekli adam arabanın önüne atılarak atı kantarından yakaladı.

“Dübr! Durdurun arabayı! Bay Talmudovski, vicdanınız yok mu sizin? Bu kadar insafsız mısınız? Mühendisler-teknik adamlar bölümünün sorumlusu olarak fabrikanın uzmansız kalmasına izin veremem. Tanrı’dan korkun biraz. Toplum da bunu hoş karşılamaz. Mühendis Talmudovski, elimdeki dosyada imzaladığımız sözleşme duruyor.”

Mühendisler-teknik adamlar bölümünün sorumlusu bacalarını iki yana açtıktan sonra üzerinde “Musique” yazılı dosyanın ipini hızlı hızlı çözmeye başladı, işte bu tedbirsizlik tartışmaya son noktayı koymaya yetti. O yoğun trafikte arabanın önünün boşaldığını gören Talmudovski ayağa fırlayarak sürücüyü bağırdı:

“Daha ne duruyorsun, be adam? Çabuk sür istasyona!” Teknik adamlar sorumlusu hızla koşturan arabanın arkasından seğirtti.

“Hey, durun! Nereye gidiyorsunuz? Mühendis Talmudovski, size söylüyorum, emek yasalarından korkup kaçtığınızı bilirsiniz!”

Adını sonra vereceğimiz eli çantalı yabancı, hemen yakınında geçen bu olayı bir süre izledikten sonra kendi kendine söylenmeye başladı:

“Şimdi iyice anlaşıldı, Rio de Janeiro değil burası, berbat mı berbat bir yer!”

Bir dakika sonra hükümet binasından içeri daldı, doğruca Kaymakam’ın odasına yönelerek kapıyı çaldı. Kapının yanındaki masada oturan kaymakamlık yazmanı durdurdu genç adamı.

“Hey, izin almadan nereye gidiyorsunuz? Önce ne istediğinizi bana söyleyeceksiniz.”

Ziyaretçinin hükümet yetkilileriyle, toplumun ileri gelenleriyle, özel işletme sahiplerinin yazmanlarıyla nasıl konuşulacağını bildiği anlaşılıyordu. Hiç istifini bozmadan kaymakam yazmanına,

“Kaymakam’la kişisel bir durum var aramızda,” dedikten sonra kapıyı aralayarak kafasını boşluktan içeri soktu.

“Girebilir miyim, sayın Kaymakam?”

Kaymakam’ın yanıtını beklemeden içeri daldı, makam masasına yaklaştı.

“Merhaba, saygıdeğer Kaymakamım. Beni tanıdınız mı?”

Sırtında mavi bir ceket, ayaklarında yüksek ökçeli çizmeler bulunan, mavi pantolonunun paçalarını çizmelerinin koncuna sokmuş, kara gözlü, kocaman kafalı Kaymakam genç ziyaretçinin yüzüne dalgın dalgın baktıktan sonra onu tanımadığını bildirdi.

“Nasil tanımazsınız? Oysa çok kişi benim babama çok benzediğimi söyler.”

“Merak etmeyin, ben de babama benzerim. Yoldaş, buraya hangi amaçla geldiğinizi anlatır mısınız önce?”

“Babam ünlü bir kişidir. Onun oğlu olmak bir şeref! Teğmen Şmit’in oğluyum ben.”

Bu açıklama karşısında neye uğradığını şaşırان Kaymakam ayağa kalkmak için davrandı. Ekim Devriminin öncülerinden, solgun yüzlü, siyah pelerininin kopçalarında aslan kabartma-

ları bulunan deniz teğmeni bir an gözünün önüne geldi. İlçe başkanı kendini toparlayıp, Karadeniz donanması kahramanının oğluna duruma uygun sorular sormaya hazırlanırken, beriki makam odasının içindeki eşyaları titiz müşteri gözleriyle incelemeye koyulmuştu bile.

Çarlık döneminde makam odalarının eşyası bir örnek mobilyalardan seçilirdi. Devlet dairelerine özgü, birbirine benzer modeller ülkemizin her resmî kuruluşunda çıkardı karşınıza. Tavana dek yükselen yassı evrak dolapları, pırl pırl cilalanmış ağaçtan, oturacak yerleri daracık koltuk ve kanepeler, ayakları bilardo masalarınınki gibi kaim masalar, makam odalarını tedirgin edici dış dünyadan ayıran, meşe ağacından yapılmış hantal parmaklıklar... Devrimden sonraki yıllar boyunca bu cins mobilyalar ortadan kaybolduğu gibi, bunların yapılış tasarımları da yoklara karıştı. Yetkililer çarlık dönemi ileri gelenlerinin makam odalarının nasıl döşenmesi gerektiğini tümüyle unuttukları için özel konutlarda kullanılan mobilya çeşitlerini kendilerine örnek almaya başladılar. Bundan dolayı makam odalarına evlerde, avukat bürolarında kullanılan yaylı divanlar konuldu. Divanların iki ucunda, şans getirsin diye yedi tane porselen fil yontusunun yan yana dizildiği, arkaları aynalı raflar ile kapkacak yerleştirilmeye yarayan girinti çıkıntılar bulunuyordu. Bunların dışında etajerler, romantizmahılar için deri kaplamalı çekyatlar, mavi Japon vazoları makam odalarının vazgeçilmez eşyaları oldu. Arbatov ilçe yöneticisinin odasında, yazı masası dışında pembe ipek kumaşı tam ortasından yırtılmış iki küçük puf, ağaç desenli kumaşla kaplı iki kişilik bir kanepede, duvarda Fuji Yama ve çiçek açmış vişne ağacı görüntülü atlas perde ile piyasa işi, kaba, aynalı bir Slav dolabı daha vardı.

Genç ziyaretçi özellikle Slav dolabını görünce, “Siz ey Slavlar, bin yaşayın, e mi!.. Buralarda başka ne görülebilir ki zaten? Kendini Rio de Janeiro’da mı sandın, aslanım Ostap?” diye geçirdi içinden.

Kaymakam neden sonra,

“Gelmekle çok iyi etmişsiniz,” diyebildi. “Yolculuk Moskova’dan mı?”